

SALVADOR ESPRIU (Santa Coloma de Farners, 1913 - Barcelona, 1985) és un dels grans escriptors de la literatura del segle XX, en la mesura que tota la seva obra, narració, poesia, teatre, notes crítiques i epistolari, constitueix una reflexió atenta i compromesa amb la societat civil i cultural de la intensa època en què va viure i en què va ser testimoni dels més terribles danys que la humanitat s'ha infligit a ella mateixa; però també el segle en què la humanitat ha vist realitzats alguns dels seus somnis de progrés: més cars i, segurament, aquell en què s'han fet més esforços de reivindicació a favor de la llibertat, ja sigui individual o col·lectiva.

Antígona (escrita el 1939 i publicada el 1955) és el mite clàssic que permet a l'autor de dur a terme l'anàlisi sintètica, però intensa, de la lluita fratricida entre les dues Espanyes històricament enfrontades, que també es poden trobar en el si d'una mateixa família, és a dir, dins de la mateixa Catalunya. Per això, *Antígona* es pot interpretar des de diferents punts de vista, perquè el que Espriu hi ha intentat és de donar-nos les «raons dels personatges», és a dir les motivacions i justificacions per les quals cada bàndol actua. Al mig, una víctima innocent que només es regeix per l'amor: Antígona.

edicions
62

978788429740820

194

SALVADOR ESPRIU ANTÍGONA

EL CANGUR

edicions
62

edicions
62

Salvador Espriu ANTÍGONA

Nova edició actualitzada amb un próleg i amb un apartat final que ofereix altres alternatives de lectura.

ISMENE: Sóc la seva germana i la teva. Faré el que tu facis.

EURIGANEIA: Desitjo de reunir-me amb unes ombres, res no pot augmentar el meu dolor.

EUMOLP (a TIRÈSIAS): Vet aquí Antigona, amb la germana i Euriganeia.

ANTÍGONA: Qui parla en la nit?

TIRÈSIAS: Tirèsiat. Per què torbeu les prediccions del cel?

ISMENE (a part): L'endeví! Aquest vell m'horroritza, em recorda el pare quan ja era cec.

TIRÈSIAS: No em responeu? Què veniu a fer sota la tempesta?

ANTÍGONA: Vinc a enterrar un cos, el del meu germà Polinices, que haurien d'haver honorat i incinerat segons els nostres antics preceptes.

TIRÈSIAS: I has disposat que aquestes t'acompanyin?

ANTÍGONA: No, mirava de persuadir-les que se'n tornessin a la ciutat.

TIRÈSIAS: Desconeixes la llei? Polinices intentà destruir Tebes.

ANTÍGONA: Va perdre. Si hagués guanyat, a totes les boques ara seria un príncep admirable.

TIRÈSIAS: Conduï estrangers contra la pàtria.

ANTÍGONA: Va ser desposseït del seu dret: atxò explica el seu odi.

TIRÈSIAS: Acuses Etèocles?

ANTÍGONA: El lloa tothom. A aquest, en canvi, no el plora ningú.

TIRÈSIAS: Etèocles salvà Tebes.

ANTÍGONA: Qui lamentarà més que jo la seva pèrdua?

Era gran al consell i a la guerra. Però Polinices era també el meu germà, el fill petit de Iocasta.

TIRÈSIAS: Destructor de la pau.

ANTÍGONA: Si hagués vençut, ara l'honoraríeu com el seu restaurador. Només jo ploraria Etèocles.

EUMOLP: És inútil de retreure els coneguts efectes de l'èxit.

ANTÍGONA: També ets aquí?

EUMOLP: Per aconseguir el que m'ordenis i escoltar-vos sota la tempesta.

ANTÍGONA: Ets lliure d'anar-te'n.

EUMOLP: No puc abandonar el vell ni a tu. Si vénis, et mostraré el camí de tornada.

ANTÍGONA: El conec. Em quedo.

TIRÈSIAS: No respectaràs la llei?

ANTÍGONA: Tots ens devem primerament a les lleis eternes.

TIRÈSIAS: El teu rang no evitarà el càstig.

ANTÍGONA: Ja ho sé i no ho pretenc. No temo la mort. Sempre he estat voltada de mort, des de sempre he sabut que no envelliria, que no coneixeria l'amor d'un marit i dels fills.

TIRÈSIAS: Arrossegaràs Ismene en la teva caiguda?

ANTÍGONA: Ella sap prou el que li convé.

ISMENE: Sí, m'espanta aquesta nit plena de terrors, però no vull quedar l'última del nostre llinatge. Si hem de morir, morirem juntes.

ANTÍGONA: Mira el que fas. Que després no t'h'n nedeixis.

ISMENE: Ai, les ales dels ocells em freguen la cara! No reconec Polinices en aquest cos podrit. No puc suportar aquesta visió.

ANTÍGONA: Per què no t'h'n tornes? No t'ho priva ningú.

ISMENE: Per què no reflexiones de nou el que vas a fer? Escolta una vegada més el meu prec, Antigona. És terrible el sacrilegi contra la ciutat.

ANTÍGONA: Ara vacilles, abans semblaves decidida.

ISMENE: Defalleixo davant la tempesta i la nit, la repugnant olor d'aquest cos, aquests ocells.

ANTÍGONA: Retorna al palau, amb Euriganeia.

EURIGANEIA: T'he de deixar?

TIRÈSIAS: Anem-nos-en també nosaltres, hem parlat prou.

EUMOLP: Jo em quedo.

ANTIGONA: Tu?

EUMOLP: T'ajudaré.

TIRÈSIAS: No em deixis. No em pots deixar.

EUMOLP: Ajunta't amb les dones.

ISMENE (*a part*): M'espanta. Sembla el pare quan era cec, però el preferixo als horrors d'ara.

ANTIGONA: Saps el que t'espera, si ens descobreixen?

EUMOLP: Sí.

ANTIGONA: No, no puc acceptar el teu sacrifici.

EUMOLP: El d'un esguerrat albardà. Tan sols tu has estat bona amb mi.

ANTIGONA: Et tenia a la vora i no et coneixia. Vine, espanta els ocells. Vine.

ISMENE: No puc ni violar la llei ni vencer la meua por.

EURIGANEA: M'he de resignar a viure.

TIRÈSIAS: Advertiré Creont dels presagis.

(*Els tres darrers surten.*)

ANTIGONA: El vent allunya la pluja, les estrelles miren tota la nit. Semblen els ulls de Iocasta, múltiples cats immombrables i potents, que esperen des del misteri. Ella preferia Etèocles, però aquest cos és, tanmateix, el del seu altre fill. Jo el vestia i el despullava, de petit, i el bressolava perquè s'adormís. M'agafava les trenes i em feia mal... Allunya els ocells! La nit passa de pressa, aviat Tebes es despertarà. Ulls, ara no mireu. Que la terra colgui aquests trossos. On és la teua força, Polinices, el més estimat de tots els joves de Tebes, on és el teu coratge, causant de baralles, mal aconsellat? Si no purificat per les flames, que almenys la terra t'aculli, mentre et guien per la foscor els ulls de Iocasta.

EUMOLP: Els guardes s'han desvetllat i ens volten. Escapa't, Antigona.

ANTIGONA: Tant se val. Ja és tard. És inevitable que ens deturin.

EUMOLP: Corre, et conduiré. Ni l'indret ni la nit no tenen secrets per a mi. Salva't.

ANTIGONA: No ho desitjo. D'altra banda, qui defugiria la vigilància del rei? Aprassem-nos a comparèixer davant Creont.

(*ANTIGONA i EUMOLP van a l'encontre dels guardes, mentre cau a poc a poc el teló.*)

TERCERA PART

(Interior del palau dels reis de Tebes. Parlen CREONT i els seus CONSELLERS.)

CREONT: La meua sang, la voluntat d'Etèocles i els vostres vots em varen elevar amb una triple majestat a aquesta magistratura. Ara m'ajudareu a governar amb el vostre consell.

UN ÚNIC CONSELLER *(a part, amb una discreta desimbotura, a un altre conseller assegut al seu costat):* Creont, sempre malfat i cautelós, no s'arrisca gairebé mai als evidents perills de l'eloqüència, però aquestes paraules, que ha dit amb no massa emfasi, escauen, no m'ho pots negar, a la solemne ocasió d'avui.

CREONT: Les complexes funcions que ara em corresponen són plenes, ho sabeu prou, de dificultats i perills. Espero de debò que m'ajudareu amb el vostre consell.

CONSELLER PRIMER: No cal a la teua prudència.

CONSELLER SEGON: Intentes aviat de fer-te amic de les orelles reials.

CONSELLER PRIMER: M'atribueixes els teus designis. No aconseguiràs d'humiliar-me davant el príncep.

CREONT: Pau, l'hora de la lluita és passada. Desterraré el culpable de fomentar divergències contràries a la unió i al ressorgiment de la ciutat.

EL LÍCID CONSELLER (*al seu amic*): Si es limita a desterrar, encara bo. Temo que li agradarà de seguida, com a tothom que mana, de veure com roda de tant en tant algun cap.

CONSELLER TERCER (*a CREONT*): De tu escollem justes sentències.

CREONT: Us conec i em coneixeu. Em cal l'esforç de tots per refer Tebes.

CONSELLER TERCER: Comptes amb el nostre ajut, ens pots manar.

CONSELLER QUART: El meu fill gran ha caigut defensant una de les portes. Aquesta sang parla per mi.

CREONT: Ets ben bé un veterà de les nostres guerres. Les cendres del teu fill són al costat de les d'Etòcles.

CONSELLER QUART: El soldat reposa prop del capità, no podia esperar un millor llit de mort. Que la memòria del rei salvi per sempre la seva.

CREONT: Que els teus altres fills continuïn el teu nom i la glòria del caigut.

EL LÍCID CONSELLER (*al seu amic*): Molt bé, el to de l'acte es manté digne i enlaira. Creont ha reeixit a apagar de moment les noves guspupes del vell foc. Però, com que els uns als altres no ens podem sofrir, veuràs com de seguida el caliu es tornarà a abrandar.

CREONT: I dic el mateix a tots vosaltres: que els vostres fills continuïn el vostre nom i siguin addictes al príncep legítim. (*Al conseller segon.*) Ara parla tu.

CONSELLER SEGON: Les paraules que escolto ofeguen la meua veu. Demà, però, menjarem?

CONSELLER PRIMER: El teu esperit no imita certament

el vol de l'àguila. Hem de deliberar avui sobre això?

CONSELLER SEGON: Tebes té fam avui i tots els dies. L'exèrcit enemic talla les oliveres de la plana, la ciutat ha sofert la destrucció de la guerra, no hem cultivat el camp des de fa temps i aquest hivern no tindrem blat. De què menjarem?

CONSELLER PRIMER: Per què ho preguntes? Soluciona-ho.

CREONT: Pau, que és difícil de conviure a Tebes! (*Al conseller segon.*) Tens raó, tens molta raó. Examinarem demà aquests problemes al gran consell. Honorem avui els caiguts.

EL LÍCID CONSELLER (*al seu amic*): No és difícil de conviure a Tebes, és impossible. Creont ho sap com tu i com jo, però no ho dirà mai, és clar. Mira-te'l bé: obès, no gens atractiu, amb aquests ulls de mirada fixa i glaçadora, com de serp. Sí, pots ser cedeixo, però ho sacrificaria tot a la seva única passió de manar. Mentre visqui, és probable que ens mantinguem quietes, perquè està disposat a esclarar sense miraments el qui se li oposi. Però gairebé és un vell, i els seus fills i seguidors no valen res. A Tebes, Creont no pot instituir perpètuament Creont. Què vols que visqui, vint anys més, tal vegada trenta? Si no el colpeix molt abans una mort violenta. I després, què? Eh, digues, després, què?

CREONT: Aquesta és una diada de dol i d'homenatge als nostres herois. Seria avinent de dedicar-la a meditar en un greu i religiós silenci.

(*Entra Euridice.*)

EURIDICE: No he de torbar el consell dels homes. No puc suportar, tanmateix, la solitud.

CREONT: Què et turmenta?

EURIDICE: Ja saps que no he temut mai particularment els déus. No sóc, per la meua sort, com Tirèstias i la vella Euriganeia, afavorits per visions, però ara temo la desgràcia. Per què hauré deixat el meu palau? Sento en la nit els vacillants passos d'Edip, veig la sangonosa ombra del seu pare, rebo en la fosca l'esguard de Iocasta. Quina terrible familiar!

CREONT: No usurpem cap dret, tranquilitza't. Porto la pau a Tebes i refaré la seva riquesa. D'altra banda, casaré el nostre fill gran amb Antigona.

EURIDICE: Emparentarem de nou amb ells? La desgràcia és segura.

EL LÚCID CONSELLER (*al seu amic*): Euridice sap, amb un afnat instint de dona, que certes mescles no resulten a vegades prou bé.

(*Entren TIRÈSTIAS i ISMENE.*)

TIRÈSTIAS: Duc al rei auguris de dolor. Molt dolor s'esdevindrà, si no enterres aquell cos.

CREONT (*a part*): L'endeví ja amenaça. I l'he de respectar. Que són durs els deures de rei!

EL LÚCID CONSELLER (*al seu amic*): El rostre de Creont s'ha entenebrit. Tirèstias, que és un magnífic professional de l'esgarip, corre sovint, però, el risc d'exagerar.

TIRÈSTIAS: Si l'enterres, afavoriràs la pau i l'oblit dels odis. Si no ho fas, tem els déus.

CREONT (*a part*): Crida així durant anys i encara no s'ha cansat, sembla mentida. (*Alt, a TIRÈSTIAS.*) No puc escarnir la memòria dels caiguts per Tebes: pregunta-ho als meus consellers. No podria tampoc transformar en un amor únic les innumbrables rancúnies que agiten la ciutat. Ara he d'entriar els déus o els lleials a Etèocles. Tal vegada és millor

d'atreure's els déus, però és més just d'accontentar els fidels servidors de Tebes. No donaré la pau a Polinices.

EL LÚCID CONSELLER (*al seu amic*): Excellents mots, molt dintre la línia de conducta que s'ha traçat Creont. Un argument ètic sempre és ben acollit per les orelles dels estults honestos: observa la reacció aprovatòria dels nostres més respectables col·legues. Altament, ningú no sap si hi ha déus o no n'hi ha o quins són els capricis i les predileccions dels déus, si és que existeixen. En canvi, és segur que encara hi ha qui plora Etèocles, i Creont es decanta amb seny a apuntalar en part el seu poder en aquest sentiment. Mentre durí, perquè aviat s'esbravarà.

TIRÈSTIAS: Aquesta sang caurà damunt la teua casa. Escolta la meua veu.

EURIDICE: Escolta-la, ja no reposo.

CREONT: Es inútil, he parlat.

(*Entra un MISSATGER.*)

MISSATGER: Un nou tumult es desvetlla a Tebes. Antigona, ajudada d'Eumolp, ha cobert de terra el cos de Polinices. Després, ella i l'esclau s'han llurats als teus guardes, quan aquests ja els cercaven.

EL LÚCID CONSELLER (*al seu amic*): És a dir, que ha-rien pogut fugir, o almenys intentar-ho, però no ho han volgut. Les diverses obcecades actitudsamentals donen pas sense trigança a fets sense remei.

MISSATGER: El poble ha sabut de seguida la nova i acompanya els presos. Una callada multitud volta amb torxes el palau.

EL LÚCID CONSELLER (*al seu amic*): No hi haurà cap alçament, fóra prematur. Ningú no mourà ni un dit per emparar Antigona. Però Creont començarà

a experimentar des d'avui la repulsió que l'acompliment executiu de les lleis inspira sempre als súbdits contra el legislador.

MISSATGER: Vet aquí els culpables.

(*Entren ANTÍGONA i EUMOLP, enmig de guardes. El MISSATGER surt.*)

CREONT (*a ANTÍGONA*): Atansa't. (*ANTÍGONA arriba davant el rei*.) Per què has fet això?

ANTÍGONA: No m'he de defensar, accepto el càstig. Intercedeixo tan sols a favor d'Eumolp, que m'obeï. EUMOLP: No, t'ho prego. M'alibero finalment dels vostres cops i de les vostres rialles. Sé tots els mots que amaguen la solitud de l'home, no he d'aprendre res més.

CREONT (*a ANTÍGONA*): T'has alçat sempre en contra meu, has dubtat sempre del meu afecte. M'odies.

ANTÍGONA: Dignes més aviat que no t'estimo ni et respecto, però no t'odio. No, ara ja no t'odio. Els teus consells han estat fatals a la meua casa. Vares atiar les nostres discòrdies per aconseguir la corona, que ja és teva. Des d'aquest setial, pots descansar en la constant inquietud del poder.

CREONT: No em vols entendre, ni tan sols tu no em vols entendre? Creus que he estat jo, només jo, el qui ha dirigit tants desdraments horribles cap a l'única finalitat a què alludeixes? No em pots imaginar també, amb els teus pares, els teus germans i els altres, com un instrument a les mans de la necessitat? Són amargs per a mi els teus retrets, Antígona. L'alívica et tiraniza la raó. Els de la vostra família no teniu mesura.

ANTÍGONA: No hem pogut mai viure humanament.

ISMENE: Aniré amb tu, Antígona. Què faria sense tu?
ANTÍGONA: Oblidaràs, Ismene. No et vull ara al meu costat.

CREONT: Prou sabies que et destinava al meu fill, i m'obligues, en canvi, a lluirar-te a la mort. Amb quin dolor, si ho volies comprendre, amb quin punyent i profundíssim dolor! Però aquesta ha estat la teua estranya tria: sigui.

TIRÈSIAS: No sents com t'envolta una reprovació glagada, rei? Si algú ja diu que el teu consell ha perdut els antics dinastes, tothom ategirà que la teua llei va enfonsar Tebes.

EURIDICE: Tingues llàstima d'Antígona.
ISMENE: Compadeix-te de nosaltres.

(*CREONT vacilla.*)

CREONT (*als CONSELLERS*): Què aconselleu?
EL LÍCID CONSELLER (*al seu amic*): Em reservaré el que

penso i et recomano que facis el mateix. Els altres ratificaran la condemna d'Antígona.

CREONT (*de nou als consellers*): Què aconselleu? Us exigeixo una clara resposta.

CONSELLER SEGON: Planyo Antígona i la seva sort, però no pots exceptuar ningú d'obeir les lleis.

CONSELLER QUART: Honora la voluntat dels caiguts per Tebes.

CONSELLER TERCER: No salvaràs aquesta dona.

CONSELLER PRIMER: No et pots sentir misericordiós amb qui atrau contra tu els partidaris de Polinices.

ANTÍGONA (*amb una suprema dignitat*): Tan sols tu gosaries acusar-me d'aquest crim, del qual no ignores que sóc ben innocent. La meua sang m'ordenava d'atrencar aquell cos de la profanació, però no pertorbare la pau de Tebes, tan necessària. (*A Tirèsiàs.*) Que les teves prediccions no s'acompleixin. (*Als consellers, en general.*) Calmeu el poble i que torni a les cases, que cadascú torni a casa. No sé si moro justament, però sento que

inoro amb alegria. Privada de la llum, en una lenta espera, recordaré fins al darrer moment la ciutat. Recordaré els carrers, la font, els camps, el riu, aquest cel. Que la maledicció s'acabi amb mi i que el poble, oblidant el que el divideix, pugui treballar. Que pugui treballar, i tant de bo que tu, rei, i tots vosaltres el vulguen i el sapiguen servir.

(ANTIGONA calla i camina després, amb EUMOLP, enmig de guardes, cap al seu destí. CREONT encapçala la sortida de tots els personatges. Queden ressegats el LÚCID CONSELLER i el seu AMIC.)

El LÚCID CONSELLER (en un últim parlatment que el possible lector es pot estabviar, si ho prefereix, i que pot escurçar o suprimir, al seu criteri, el director d'alguna improbable representació de l'obra): Un lamentable però correcte acabament de l'episodi. Tirèsiades llogarà de seguida uns altres ulls experimentats i desvergonyits. Ismene esdevindrà aviat una conca que no tindrà ni nebots. Impedit el desastrós matrimoni, Euridice, després del decient i moderat disgust, respirarà en endavant més tranquil·la. Creont, insegur al clos del seu recel, presidirà potser durant alguns anys una organitzada demagògia, aquesta precària treva: si s'amalgueix i no l'assassinem, potser viurà durant una llarguíssima temporadeta. Sense ni un bri d'imagnació, els nostres col·legues s'entaularan al vespre, com cada dia, i menjaran amb molta gana, com sempre. Al capdavant, la mort no és res, la mort dels altres, s'entén. La de l'esclau serà ràpida, de segur: pel camí els guardes s'entretindran, com diuen que és costum, a estrossinar-lo o a lapidarlo. Ningú no contemplarà la d'Antígona, quan a la fosca les hores la vagin despullant a poc a poc

de la força del seu determini i n'esborrin a la consciència els complexos motius. El seu suplici és, per massa llarg, molt impolític, i convindria a Creont de decretar un notori mitjà d'abreujar-lo, encara que sovint les pitjors crueltats no alteren la nostra indiferència i ens trabsalsa, en canvi, una tonada estúpida. On trobaríem un home complet? El qui és només intel·ligent no és ni tan sols intel·ligent, i la més sòlida raó és ineficax contra el mal més lleu. Qui sap si els plors dels homes únicsament serveixen per mantenir sense mudança l'impassible somriure dels déus. Tot retorna i llisca de seguida i no deixa solc, i què hi ha rera les brillants paraules sinó una cadena de fets buits de sentit? I així amollaria un enfiat de conceptes, però cap d'ells ja no evitaria el suplici d'Antígona, la qual ha estat capaç d'assumir i superar la tragèdia sencera del seu llinatge i superar la tragèdia sencera dels seus germans. Notaràs, però, que el seu àmbit mental i emocional no era prou ampli per acceptar el sinistre però indefectible Creont, perquè no varen col·locar Antígona en un inaccessible cim, amb els hipotètics déus, sinó, com a tu i com a mi, a nivell de la confusa vida, és a dir, a nivell del sofriment. I com establir i repartir, doncs, amb nítida precisió, des d'aquest moveidis nivell comú, responsabilitats i culpes? La responsabilitat, per exemple, del nostre silenci, fill tant del que sé que anomenes la meva distanciada lucidesa com del que permetràs que qualifiqui de temor, el teu temor de desplaure al nou rei. Confessa que ha estat còmode al teu espart d'apuntalar-se en la meva recomanació. I sí, no ho dubtis, Creont ha sentit o endevinat i, en definitiva, ha ben entès tot el que jo et deia, però no li tinc gaire por, perquè la meva vida ja és feta, íntimament justificada, i a ell li consta tan-

mateix que un comentari, una conversa o un mòleg marquen la visible ratlla de la meua limitació. D'altra banda, compto amb algun valedor a aconsellar-me o a no enutjar fora de Tebes i espero que Creont no cometrà l'equivocació de molestar-me. Però callo, perquè m'adono que ens hem quedat sols, i ens cal ajuntar-nos al seguici. I callo també, perquè la lucidesa, que deixa intacta l'acció i els seus inintel·ligibles embolics, irrita de seguida tothom, fins i tot el mateix lúcid. I perquè, ben mirat, potser sí que els meus mots representen un perill, però no per a mi que parlo, sinó per a tu que escoltes.

(El LÚCID CONSELLER i el seu AMIC se'n van. Un focus verd illumina intensament la buida escena, i dues ventades impetuoses i contràries es desfermen i xoquen, mentre cau amb lentitud el teló.)

*B. 1-8 març 1939.
Refeta pel novembre 1963 - febrer 1964.
Repassada pel setembre-octubre 1967.*